

een soortgroep de soorten te rangschikken op de mate van bedreiging. Hieruit blijkt welke ernstig bedreigde soorten eventueel in aanmerking komen voor specifieke beschermingsmaatregelen en bovendien geeft de lijst een beeld van met welke ecologische soortgroepen het slecht gaat (signalering van algemene trends). Voor deze laatste toepassing is het wenselijk dat er van veel verschillende plant- en diergroepen rode lijsten zijn, omdat dan beter een algemeen beeld geschetst kan worden. Gebiedenbeleid moet de basis blijven van het natuurbeleid, maar soortenbeleid kan als vangnet dienen voor sterk bedreigde soorten.

Zijn rode lijsten bruikbaar voor een evaluatie van het natuurbeleid? Wat de methode betreft wel, want een nieuwe rode lijst kan in theorie (bij een niet-soortspecifieke maat voor de waarnemingsintensiteit) korter zijn dan de vorige. Bij een beleid dat gericht is op het stimuleren van alle rode-lijstsoorten, kan het theoretisch zelfs zo zijn dat al deze soorten van de rode lijst verdwijnen, zonder dat er nieuwe op komen. Het is

natuurlijk wel zeer de vraag of het voorkomen van soorten in Nederland alleen afhangt van (en in die mate bepaald kan worden door) het Nederlandse natuurbeleid.

Literatuur

- Heijerman, T. & H. Turin 1998. Rode Lijsten: zinvol of vol onzin? – *Entomologische Berichten* 58: 92-104.
- Heijerman, T. & H. Turin 1999. Rode Lijsten en evaluatie van het Nederlandse natuurbeleid ofwel: kunnen Rode Lijsten korter? – *De Levende Natuur* 100: 286-291.
- Heijerman, T. & H. Turin 2002. Hoe verder met rode lijsten? – *Nieuwsbrief European Invertebrate Survey - Nederland* 35: 7-12.
- Strien, A. van 2000. Rode lijsten zijn zinvol. – *De Levende Natuur* 101: 94-95.

Menno Reemer & Roy Kleukers

EIS-nieuws

Convenant met Naturalis verlengd

Op 10 april 2003 werd het convenant tussen Museum Naturalis en Stichting EIS-Nederland op feestelijke wijze verlengd. De nieuwe voorzitter van EIS-Nederland, Frans Ellenbroek en de wetenschappelijk directeur van Naturalis, Jan Krikken, zetten de handtekening onder de overeenkomst die voor de komende vijf jaar van kracht is. Bij de ondertekening waren vertegen-

woordigers van het museum, het voltallige EIS-bestuur en de bureaumedewerkers van EIS aanwezig. In de toespraken van de ondertekenaars werden de gezamenlijke doelen en het nut van de samenwerking voor beide partijen onderstreept.

Er is weinig veranderd ten opzichte van de vorige overeenkomst. Naturalis stelt 1,3 fte en vijf werkplekken beschikbaar voor de activiteiten van EIS. EIS levert daarvoor een bijdrage aan het museumprogramma Fauna van Nederland, waarbij vooral nauw wordt samengewerkt op het gebied van publicaties, zoals het tijdschrift *Nederlandse Faunistische Mededelingen* en de boekenserie *Nederlandse Fauna*. Beide partijen streven naar een zo compleet mogelijke documentatie van de Nederlandse fauna.

Roy Kleukers

Frans Ellenbroek (links) en Jan Krikken (rechts) ondertekenen het convenant onder het toezicht van de directeur van Naturalis, Wim van der Weiden.

Jaarverslag bestuur 2002

Hoogtepunt in 2002 was ongetwijfeld het uitkomen van het boek 'De Nederlandse Libellen', als vierde deel van de boekenreeks Nederlandse Fauna. Tijdens een zeer druk bezochte presentatie werd duidelijk hoeveel werk er in het verzamelen van de gegevens en schrijven van het boek ging zitten, werk dat op conto van de Nederlandse Vereniging voor Libellenstudie komt. Een maand later werd ook het vijfde deel van de boekenreeks gepresenteerd, de 'De Nederlandse Broedvogels'. Omdat EIS-Nederland mede-uitgever is werden wij ook bij besprekingen van dit werk genoemd.

Ten tweede is eind 2002 de Checklist of Dutch Diptera van de drukpersen gerold. Het boek bevat tevens een cd-rom, zodat de gegevens makkelijk toegankelijk zijn. Paul Beuk heeft in dienst van EIS-Nederland dit werk kunnen afronden. Het is op 8 februari 2003 gepresenteerd tijdens de wintervergadering van de Nederlandse Entomologische vereniging. Het eerste exemplaar is aan Bob van Aartsen aangeboden als massaleverancier van nieuwe soorten voor de Nederlandse Dipterafauna én als vriend van de in 2001 overleden Volkert van der Goot, zonder wiens inzet de checklist nooit zou zijn afgerond.

Ten derde is het bureau er bijzonder goed in geslaagd middels opdrachten de kennis over ongewervelden naar anderen, zoals beleidsmakers, ruimtelijke planners en natuurbeheerders, uit te dragen. Niet alleen waarborgt dit een gezond draaien van het bureau, ook merken we dat de belangstelling voor ongewervelden toeneemt en dat we in staat zijn uit te leggen hoe ongewervelden een rol in beleid en beheer kunnen spelen.

Bestuur

Het bestuur had in 2002 dezelfde samenstelling als in voorgaande jaren, met Mark van Veen (voorzitter), Matty Berg (secretaris), Peter van Helsdingen (penningmeester), Wouter van Steenis en Gerard Jagers op Akkerhuis. Echter, begin 2003 zijn grote veranderingen opgetreden. Mark, Wouter en Gerard hebben om verschillende redenen het bestuur verlaten. We hebben Frans Ellenbroek (directeur Natuurmuseum Brabant) bereid gevonden om Mark als voorzitter op te volgen. Martin Soesbergen en Willem Ellis zijn ook tot het bestuur toegetreden.

Doelstelling van het bestuur is te garanderen dat EIS-Nederland een goede basis blijft hebben, zowel op het financiële als op het inhoudelijke vlak. Op het financiële vlak bewaken we dat de opdrachtenstroom groot genoeg blijft om onze medewerkers te betalen. Op het inhoudelijke vlak staat ons een goede koppeling met de werkgroepen voor en willen we door beleidsmakers en natuurbeheerders serieus genomen worden. Dat laatste lukt ons steeds beter. We hebben in 2002 twee rode lijsten opgesteld, voor bijen en voor mollusken. Tevens waarderen natuurbeheerders onze kennis en inzet, bijvoorbeeld ten aanzien van de toestand en het belang van wilde bijen in hun terreinen. Met subsidie van Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer is een folder over wilde bijen in natuurterreinen gemaakt.

Bureau

Het bureau was in 2002 bezet door vijf mensen. Roy Kleukers (bureau-coördinator) en André van Loon werden vanuit Naturalis aan het bureau toegevoegd. Menno Reemer en Vincent Kalkman zijn de vaste medewerkers vanuit EIS-Nederland. John Smit is ten behoeve van het zweefvliegenproject en de uitvoering van opdrachten in tijdelijke dienst geweest. Door het bureau is veel energie gestoken in de afhandeling van

betaalde opdrachten, het publiceren van de Nederlandse Faunistische Mededelingen, de boekenreeks Nederlandse Fauna en het opzetten en begeleiden van projecten. Vanuit het Natuurloket, waar gegevens over het voorkomen van beleid-relevante soorten kunnen worden opgevraagd, zijn veel opdrachten binnengekomen. De achtergrond van deze opdrachten is dat bij het aanleggen van bijvoorbeeld wegen of woningbouw ontheffing moet worden aangevraagd als er wettelijk beschermde soorten aanwezig zijn. EIS-Nederland adviseert hierover via het Natuurloket.

Uit betaalde opdrachten hebben we voldoende inkomsten behaald om onze medewerkers te betalen. De meeropbrengst van 2002 is gebruikt om de capaciteit van het bureau te vergroten. Dit zal ten goede komen aan diverse activiteiten van EIS-Nederland.

Het bureau heeft het sluiten van overeenkomsten met de werkgroepen opgepakt. Eerst is contact met een beperkt aantal werkgroepen gezocht. Het is de bedoeling dat in 2003 met alle EIS-werkgroepen overeenkomsten worden afgesloten. Het bestuur heeft aangedrongen op een snelle uitvoering hiervan, om het contact met de werkgroepen te versterken.

Werkgroepen

We zijn blij dat de Werkgroep Vlinderfaunistiek zich bij EIS-Nederland heeft aangesloten. Hiermee komt veel kennis over vlinderfaunistiek binnen EIS-Nederland beschikbaar. Zo heeft de werkgroep een lange historie in het klimaatonderzoek en de effecten van klimaatveranderingen op het voorkomen van ongewervelden. Inmiddels zijn ook de contacten met de Vlinderstichting op vlindergebied aangehaald en zal, als voorbeeld, bij het samenstellen van een atlas dagactieve nachtvlin-ders samengewerkt gaan worden.

In 2002 is het veldwerk voor het zweefvliegenproject afgesloten en liep de aanstelling van de ondersteunende medewerkers voor dit project ten einde. Momenteel wordt aan de opzet en invulling van het boek gewerkt. De intentie is om dit in de boekenserie Nederlandse Fauna uit te geven.

De aculeaten-werkgroepen zijn zeer actief en productief. Er worden verspreidingsgegevens verzameld en determinatietabellen gemaakt om de dieren op naam te kunnen brengen. Door de wantsenwerkgroep is de atlas van de water- en oppervlaktewantsen geproduceerd, die op punt van uitkomen staat. Andere werkgroepen zijn ook actief geweest, maar niet alle activiteiten kunnen hier genoemd worden. De nieuwsbrief geeft onder het kopje 'werkgroepen' de mogelijkheid om de vorderingen te melden. We willen alle werkgroepen oproepen een bijdrage aan deze rubriek te leveren.

Museum Naturalis

Naturalis huisvest EIS-Nederland en stelt 1,3 fte ter beschikking voor de coördinatie, voor productie van tijdschriften en boeken en voor ondersteuning van de werkgroepen. Het contact tussen EIS-Nederland en Naturalis is dit jaar weer goed geweest. De steun vanuit Naturalis voor kleine en grote zaken wordt zeer gewaardeerd. Momenteel wordt gekeken hoe gegevens vanuit EIS-Nederland het museum kunnen ondersteunen, in het bijzonder in het kader van het Zoölogisch Basisregister en gebiedsinformatie bij webpresentaties en tentoonstellingen.

Samenwerking met VOFF en PSO

Binnen de Vereniging Onderzoek Flora en Fauna (VOFF) en het Platform Soortenbeschermende Organisaties (PSO) wordt met gelijkgeaarde organisaties samengewerkt om gezamenlijk

een krachtiger stem uit te brengen. Hoofdthema binnen de VOFF is wederom het Natuurloket geweest, een internetloket waar gegevens over het voorkomen van beschermde dieren kan worden opgevraagd ten behoeve van vergunningverlening (en andere zaken). Binnen de PSO is naar aanleiding van de maatschappelijke onrust rond het voorkomen van beschermde soorten (in het bijzonder Habitatrichtlijnsoorten) op beoogde bouwlocaties een intentieverklaring met bouwondernemers opgesteld. Daarin wordt aangegeven dat het PSO niet voor elk bouwbesluit een bezwaar wil aantekenen aangaande het voorkomen van beschermde soorten, mits bouwondernemers zich van hun verplichting kwijten te controleren welke soorten op de beoogde bouwlocatie voorkomen en toetsen of het duurzaam voortbestaan van beschermde soorten niet in gevaar komt. Inmiddels geeft ook de Flora- en Faunawet wettelijke kaders voor deze afwegingen aan.

Daarmee is 2002 ook een belangrijk jaar omdat we ons steeds serieuzer met bescherming van ongewervelden gaan bemoeien. Naast het bijenwerk voor Natuurmonumenten is het Beschermingsplan Limburgse sprinkhanen (i.s.m. Bureau Natuurbalans) daar een goed voorbeeld van.

Slot

Het jaar 2002 is een actief jaar geweest. We hopen (nee, weten) dat dit zich in 2003 en verdere jaren voortzet. Waar werkgroepen wensen of vragen hebben kunnen ze altijd contact opnemen met het EIS-bureau of het EIS-bestuur. Iedereen die enthousiast is voor ongewervelden zou zich gesteund moeten weten door EIS-Nederland.

Mark van Veen, Bestuur EIS-Nederland (februari 2003)

Jaarverslag bureau 2002

Na 2001 was 2002 opnieuw een druk jaar voor het bureau. Vooral door de vele opdrachten kwam het reguliere bureauwerk wel eens in de knel. In 2002 waren vijf personen werkzaam bij bureau EIS-Nederland, verdeeld over 3,5 fte.

André van Loon (0,5 fte voor bureau)

Roy Kleukers (0,6 fte voor bureau)

Menno Reemer (0,35 fte voor bureau, 0,45 fte zweefvliegen)

Vincent Kalkman (0,8 fte bureau)

John Smit (0,32 fte bureau, 0,45 fte voor zweefvliegenproject).

Daarnaast werd door diverse mensen bijgedragen aan opdrachten en projecten: Rykel de Bruijne, Klaas-Douwe Dijkstra, Hans Huijbregts, Wouter Jansen, Bram Koese, Arjan Kop, Frank van der Meer, Theo Peeters, Hans Turin, Theo Zeegers, diverse sprinkhanenspecialisten (Beschermingsplan Limburgse sprinkhanen) en bijenspecialisten (bijenproject Natuurmonumenten).

Highlights 2002

- In 2002 werd deel 4 en 5 in de serie Nederlandse Fauna gepubliceerd, kleurrijke boeken over libellen en broedvogels. In 2002 werd met de eindredactie afgesproken om het deel over de wespen en mieren uit te brengen in 2003.
- Het zweefvliegenproject (samenwerking met NJN en NEV) beleefde haar vierde jaar. Het laatste veldseizoen werd succesvol afgerond. Door middel van het WAP (Witte Gebieden Actieplan) werden de meeste witte plek-

ken op de kaart ingevuld. Waarschijnlijk is Nederland hiermee op zweefvliegebied het best onderzochte land ter wereld. Vanaf 2002 wordt gewerkt aan de publicatie van het boek, te verschijnen in de Nederlandse Fauna.

- Op 12 oktober 2002 vond de lezingendag Vrijwilligers en soortbescherming plaats in Ede. De dag werd georganiseerd door het Platform Soortbeschermende Organisaties (PSO), de Vereniging voor Onderzoek Flora en Fauna (VOFF) en Landschapsbeheer Nederland.
- In 2002 werden circa 65.000 records toegevoegd aan de databestanden die bij bureau EIS-Nederland beheerd worden. Belangrijke aanvullingen betroffen de zweefvliegen, bodemfauna en wespen en mieren.
- In 2002 werden de proceedings van het EIS-colloquium in 2001 grotendeels redactioneel afgewerkt. Het boekwerk zal in eigen beheer worden uitgegeven, en zal verschijnen in 2003.
- In 2002 verschenen nummer 16 en 17 van de Nederlandse Faunistische Mededelingen. In totaal 220 pagina's, met onder meer artikelen over de nauwe korfslak, de schaatssenrijder *Gerris lateralis*, de naamlijst van de Nederlandse kieuwpootkreeften, het tweede deel van de fauna achter platanenschilfers en nieuwtjes op het gebied van sprinkhanen en krekels.
- Het eerste deel van het vijfdelige verspreidingsoverzicht van de Nederlandse wantsen is voorbereid (verschenen in december 2002). De voorbereidingen voor een verspreidingsoverzicht van duizendpoten, miljoenpoten en pissebedden zijn gestart, evenals die voor het tweede deel van het wantsenoverzicht.
- Er werden diverse opdrachten uitgevoerd, voor uiteenlopende opdrachtgevers. Enkele grotere opdrachten zijn de OBN-faunamonitoring (via de VOFF), het Beschermingsplan Limburgse Sprinkhanen, vervolgonderzoek aan bijen in terreinen van Natuurmonumenten en onderzoek aan de fauna van uiterwaarden (Rijkswaterstaat). Sinds eind 2001 worden de gegevens van enkele groepen ongewervelden via het Natuurloket aangeboden. Dit levert vrij veel kleine opdrachten op.
- EIS speelt een steeds actievere rol binnen de Vereniging voor Onderzoek Flora en Fauna. Het bureau van de VOFF is uitgebreid en er is een proces van professionalisering aan de gang. In 2002 zijn ook enkele tegenvallers voor VOFF en de PGO's te melden. De subsidie voor de startfase van het Nationaal Programma Verspreidingsonderzoek werd door het Ministerie van LNV ingetrokken. Ook werd duidelijk dat de OBN-monitoring geen vervolg zal krijgen in 2003.

Wie geïnteresseerd is, kan een volledig jaarverslag opvragen bij Kleukers@naturalis.nnm.nl.

Roy Kleukers

Veranderingen in het EIS-bestuur

Tijdens de EIS-dag van 1 maart 2003 traden drie bestuursleden terug, Mark van Veen (voorzitter), Wouter van Steenis (lid) en Gerard Jagers op Akkerhuis (lid). Zij worden van harte bedankt voor hun inbreng in de afgelopen jaren. Er zijn drie personen bereid gevonden om tot het bestuur toe te treden. Zij zullen zich de komende jaren, samen met de zittende leden, Peter van Helsdingen en Matty Berg, inzetten voor EIS-Nederland. Zij stellen zich hieronder aan voor.

Frans Ellenbroek (voorzitter)

Het was vooral mijn belangstelling voor evolutiebiologie die mij in 1969 deed besluiten biologie te gaan studeren (in Leiden). In het oecologisch onderzoek dat ik later deed aan stippelmotten, sluipwespen (afstudeeronderwerpen) en spitsmuizen (promotieonderzoek) speelde evolutiebiologie dan ook een grote rol. Vanuit

mijn sterke drang tot voorlichting en educatie over biologie en natuurbescherming kwam ik via het onderwijs uiteindelijk in Natuurmuseum Brabant terecht. Hoewel ik zelf nooit beroepsmatig actief ben geweest in floristiek of faunistiek heb ik er uiteraard zowel in het onderzoek als in de voorlichting en educatie veel mee te maken gehad. Een grondige kennis van verspreiding en verwantschappen is immers een noodzakelijke voorwaarde voor vrijwel elke tak van biologie en van alle natuurbescherming.

De activiteiten van EIS ken ik vooral vanuit de basis: in en rondom het museum waar ik directeur van ben zijn vele tientallen deskundigen, veelal vrijwilligers, actief in het in kaart brengen van de fauna van Brabant, en het leeuwendeel daarvan betreft natuurlijk onderzoek naar de verspreiding van evertbraten. Ik heb dat minutieuze monnikenwerk altijd zeer gewaardeerd, omdat het een belangrijke basis vormt van onze activiteiten en van onze museumcollecties. Dat ik er persoonlijk niet het geduld voor kan opbrengen draagt aan die waardering en bewondering misschien nog wel extra bij.

Bij mijn aantreden als voorzitter tref ik een professioneel en gemotiveerd team van medewerkers aan en een goed lopende, gezonde organisatie. Belangrijke en ook interessante uitdagingen voor EIS-bestuur en EIS-bureau zijn voor de komende periode: verder vormgeven aan (landelijke) samenwerking met verwante organisaties, continuering en intensivering van de contacten met en tussen de vele werkgroepen van EIS en, last but not least, zorgen voor een goed vooruitzicht op continuïteit in de stroom van opdrachten die voor de bloei van EIS noodzakelijk is. Uiteraard blijven we daarbij rekenen op de voortreffelijke samenwerking met Naturalis. Samen met het voor een groot deel vernieuwde bestuur heb ik daar veel zin in.

Martin Soesbergen (lid)

Voor het eerst kwam ik in aanraking met insecten toen ik gestoken werd door een mug. Later toen ik biologie (UvA) studeerde heb ik als extra vak in het tweede jaar entomologie gedaan. Tijdens mijn doctoraal was een van mijn bijvakken diergedrag en wel het gedrag van bossteekmieren (*Myrmica ruginodis*). Na mijn studie heb ik mijn vervangende dienstplicht vervuld bij het Rijksinstituut voor Natuurbeheer (RIN, thans Alterra). In dat anderhalve jaar heb ik samen met Bram Mabelis onderzoek gedaan naar de effecten van versnippering van bosgebieden op de populaties van ongewervelde dieren. De groepen waar wij naar keken waren mieren, pissebedden, duizend- en miljoenpoten, huisjesslakken, spinnen en loopkevers.

Inmiddels was ik lid geworden van de Landelijke Jongeren van de KNNV, en daar ontmoette ik Matty Berg. De liefde voor

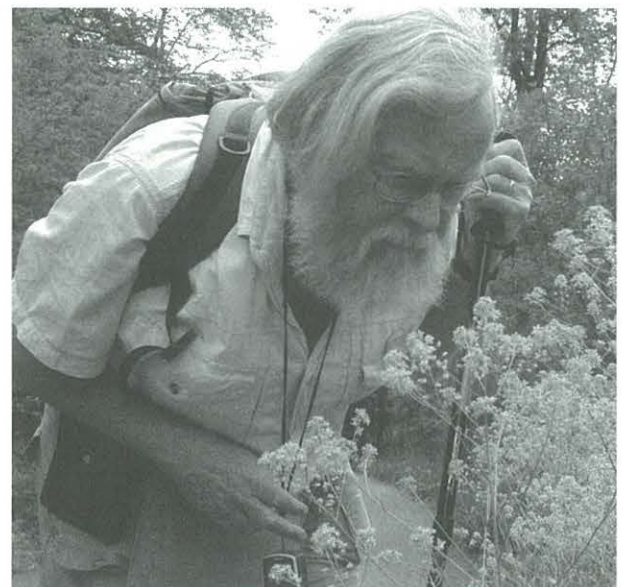
bodembeestjes hadden we gemeenschappelijk en toen Matty de coördinator van de bodemfaunawerkgroep werd, zijn we begonnen met het inventariseren van Nederland op* pissebedden en miljoen- en duizendpoten. Zo kwam ik dus in aanraking met EIS-Nederland. Later ben ik zelf coördinator voor de cladoceren geworden, waarvoor het werk door privé-omstandigheden op een laag pitje is gebleven.

Na tien jaar bij AquaSense te hebben gewerkt aan fyto- en zoöplankton en de inrichting van gebieden ben ik tegenwoordig projectleider ecologie bij de Dienst Weg- en Waterbouwkunde van Rijkswaterstaat. Naast mijn werk schilder ik redelijk fanatiek en in mijn surrealistische doeken duiken zo af en toe ook ongewervelde dieren op.

Naast de activiteiten met ongewervelden ben ik als vrijwilliger penningmeester en voorzitter geweest van de afdeling Amsterdam van Natuurmonumenten, redacteur van de Natura (KNNV) en lid van de milieuraad van Amsterdam. Na een tijd geen bestuurstaken te hebben gedaan was ik wel weer gemotiveerd om weer een functie in een bestuur op me te nemen. Toen er ruimte kwam bij het EIS was dat een goede gelegenheid om het bestuurswerk weer op te pakken. Vooral leuk omdat het een goede groep is waar veel en interessant werk gedaan wordt en daar wil ik graag mijn bijdrage aan leveren. Als nieuw bestuurslid wil ik mijn kennis en netwerk aanwenden om verdere bekendheid te geven aan het werk van het EIS in de buitenwereld.

Willem Ellis (lid)

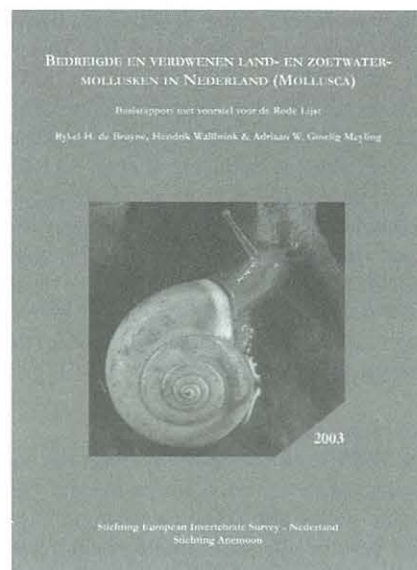
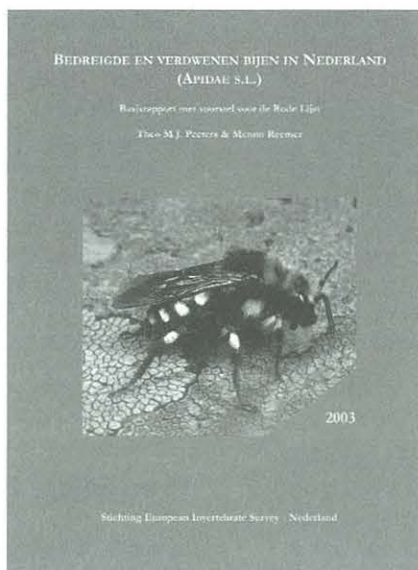
Ik heb zitting genomen in het EIS-bestuur omdat ik gefascineerd ben door biodiversiteit, en waar vind je meer diversiteit dan bij ongewervelde dieren? De mogelijkheid die het totale EIS-bestand biedt om kaarten van verschillende soorten, en

zelfs van verschillende groepen, 'over elkaar heen te leggen', en zo centra van diversiteit op te sporen is wat mij betreft nog lang niet voldoende uitgebuit.

Zo'n integratie van databases, want daar komt het natuurlijk op neer, is geen doel op zichzelf. Kennis van locale centra van diversiteit kan mogelijk een beter handvat bieden voor de bescherming van ongewervelden dan het opstellen van meer en meer rode lijsten. Bovendien bieden dergelijke centra mogelijk een betrouwbaarder graadmeter van de kwaliteit van het landschap dan de lotgevallen van individuele soorten.

Eén voorwaarde voor het in combinatie gebruiken van databases van geheel verschillende herkomst is dat gewerkt wordt aan technieken om aan uiteenlopende databases vergelijkbare informatie te onttrekken. Een minder evidente voorwaarde is dat wordt nagedacht over de mogelijkheden en beperkingen die vastzitten aan faunistische gegevens zoals wij die bij evertrebraten kennen. Het beperkt aantal waarnemers, het feit dat veel ongewervelden maar gedurende een vrij korte tijd in het jaar te vinden zijn, en het feit dat hun abundanties van jaar tot jaar enorm uiteen kunnen lopen maakt EIS-databases fundamenteel verschillend van die van gewervelde dieren of hogere planten. En wanneer komen er kaartjes waarin niet alleen verspreidingsgegevens zijn ingeplot, maar ook oecologische gegevens, zoals grondsoort, vegetatietype, diepte van het grondwater, enz.? Voor mijn eigen plezier hou ik me bezig met de Nederlandse bladmineerders. Daarnaast beheer ik de database van de EIS Werkgroep Vlinderfaunistiek. Die groeit hard (op dit moment 530 000 records), en het werken eraan geeft me ampele gelegenheid om de zaken die ik hierboven aan de orde stelde te overdenken.

Nieuwe publicaties

Rode lijsten bijen en mollusken. Uitgave EIS-Nederland.

De basisrapporten van de rode lijsten van bijen en mollusken komen in juni van de drukker. De rode lijsten zijn opgesteld in opdracht van het Ministerie van LNV. Ze bevatten de rode lijst met achtergrondinformatie over de methodiek en de bedreigde soorten. De lijsten zullen overigens pas een officiële status krijgen op het moment van publicatie in de Staatscourant. De boekjes kunnen voor 15 euro per stuk besteld worden bij het EIS-bureau.

Checklist of the Diptera of the Netherlands. Uitgave: KNNV-uitgeverij.

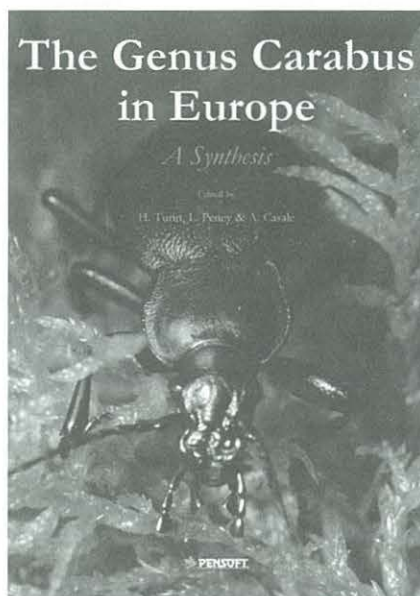
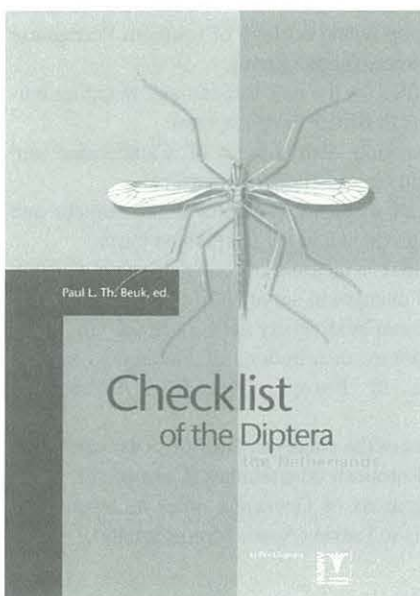
Het levenswerk van Paul Beuk, met een gedegen overzicht van de Nederlandse vliegen- en muggenfauna. In de volgende EIS-nieuwsbrief zal uitgebreide recensie verschijnen. Te verkrijgen bij de KNNV Uitgeverij voor de spotprijs van nog geen 12 euro.

The genus Carabus in Europe. Uitgave Pensoft, Sofia.

In mei 2003 is het langverwachte boek over het loopkevergenus *Carabus* verschenen. Hans Turin en Lyubomir Penev hebben dit project georganiseerd, maar zeer vele carabidologen hebben een bijdrage geleverd. Zie nieuwsbrief 35 voor een uitgebreide bespreking van de inhoud. Het boek is verschenen in de serie Fauna Evertrebratae Europeae van EIS-international. Te bestellen voor 95 USD via de website www.pensoft.net.

Verspreidingsatlas Wanten I. Uitgave EIS-Nederland.

Eerste van een vijfdelige reeks die alle Nederlandse wanten zal bestrijken. In dit eerste deel staat een algemene inleiding tot de reeks en worden verspreidingskaarten van de waterwanten en verwante groepen getoond. Te bestellen bij EIS-Nederland voor 11 euro.

Waarnemingenverslag dagvlinders, libellen en sprinkhanen 2003. Uitgave EIS-Nederland, De Vlinderstichting & NVL.

In mei hebben waarnemers van EIS-Nederland en de Vlinderstichting het waarnemingenverslag dagvlinders, libellen en sprinkhanen 2003 toegestuurd gekregen. Hierin zijn de meest recente verspreidingskaarten voor deze groepen opgenomen. De uitgave is bedoeld om duidelijk te maken waar in recente jaren onderzoek heeft plaatsgevonden, maar vooral ook waar de witte gebieden liggen. We hopen dat waarnemers gestimuleerd worden en blijven om jaarlijks hun gegevens voor de landelijke bestanden aan te leveren. Nieuwe waarnemers zullen een waarnemingenverslag toegestuurd krijgen, zolang de voorraad strekt.

Inventarisatieatlas

De VOFF heeft een update verzorgd van onze oude vertrouwde Staatsbosbeheeratlas, echter nu in kleur. Gebleven is een afwijkende schaal (1:69.000) en de overbodige atlasbloknoterings. Wij bevelen alle waarnemers van ongewervelden aan om de vertrouwde Amersfoortcoördinaten te gebruiken, die in de marge staan. De atlas is gratis verstuurd aan alle betrokkenen bij de PGO's.

Natuurcompendium 2003. Uitgave RIVM.

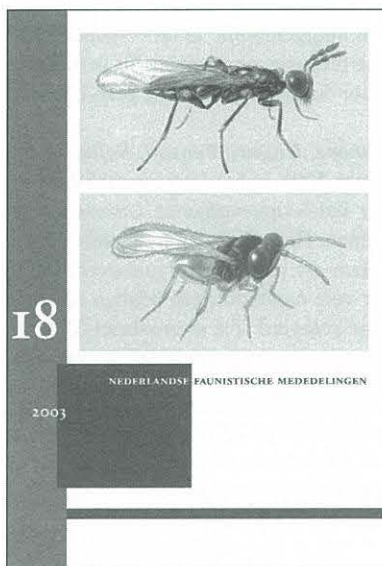
Dit boek is gratis toegezonden aan alle betrokkenen van de PGO's. Er wordt een veelheid aan onderwerpen over Nederlands natuuronderzoek behandeld (zie ook de website www.natuurcompendium.nl).

Roy Kleukers

Nederlandse Faunistische Mededelingen

Ongeveer tegelijk met deze nieuwsbrief komt ook nummer 18 van NFM van de drukker. Ditmaal met een achttal, deels vrij

dikke artikelen (zie inhoudsopgave hieronder). Het meest opvallende element is de naamlijst van de Nederlandse bronswespen (Chalcidoidea) van de hand van Theo Gijswijt. Hierin worden 1085 soorten opgesomd, waarvan er maar liefst 720 nieuw zijn voor de Nederlandse fauna. In een kleurenbijlage wordt de vormenrijkdom van deze groep getoond.

B. Aukema - Wantsennieuws uit Zeeland (Heteroptera)

M.C. Gijswijt - Naamlijst van de Nederlandse bronswespen (Hymenoptera: Chalcidoidea)

J. Smit - De veldwespen *Polistes dominulus* en *P. biglumis* rukken op in Nederland (Hymenoptera: Vespidae)

J. de Rond - De graafwesp *Passaloecus brevilabris* nieuw voor

de Nederlandse fauna (Hymenoptera: Crabronidae)

H. Wijnhoven - *Roncus lubricus*, een nieuwe pseudoscorpioen voor Nederland (Pseudoscorpiones: Neobisioidea: Neobisioidea)

M. Soesbergen - *Venezillo parvus* en *Synarmadillo spec.*, twee nieuwe landpissebedden in Nederland (Crustacea: Isopoda: Armadillidae)

M.P. Berg & A. Aptroot - Springstaarten op korstmossen (Hexapoda: Collembola)

H. Smit, B. van Maanen, Th.H. van den Hoek, R. Wiggers & B.W. Knol - New records of rare water mites from the Netherlands (Acari: Hydrachnidia)

Roy Kleukers

Proceedings EIS-Colloquium 2001

In juni is de opmaak van de proceedings van het EIS-colloquium afgerond en zijn de stukken ter controle naar de auteurs gestuurd. In juli wordt het boekwerk gedrukt en wordt dan naar de deelnemers gestuurd. Anderen kunnen de uitgave bij EIS voor 20 euro bij EIS bestellen. Hieronder staat de inhoudsopgave weergegeven.

J. Krikken - Opening address.

N. Ryholm - Global warming and the change of butterfly distributions: a new opportunity for species diversity or a severe threat (Lepidoptera)?

J.F. Burton - The apparent responses of climatic change on recent changes of range by European insects (Lepidoptera, Orthoptera).

Y. Gonthier & C. Monnerat - Recent changes in distribution of dragonflies in Switzerland (Odonata).

G. De Knijf, A. Anselin & P. Goffart - Trends in dragonfly occurrence in Belgium (Odonata).

B. Aukema Recent changes in the Dutch Heteroptera fauna (Insecta: Hemiptera).

M. Reemer, J.T. Smit & W. van Steenis - Changes in ranges of hoverflies in the Netherlands in the 20th century (Diptera: Syrphidae).

M. Pollet, H. Meuffels & P. Grootaert - Status of Dolichopodidae of the Flemish Red Data Book in the Netherlands (Insecta: Diptera).

T. Schmitt - Biogeography and ecology of southern Portuguese butterflies and burnets (Lepidoptera).

R. Fox et al. - Butterflies for the new millennium: mapping butterfly distributions in Britain (Lepidoptera).

K. Alexander - Changing distributions of Cantharidae and Buprestidae within Great Britain (Coleoptera).

Z. Varga - Post-glacial dispersal strategies of Orthoptera and Lepidoptera in Europe and in the Carpathian basin.

M. Telfer - Change index: a measure of change in range size that is independent of changes in survey effort.

P. Harding - The national biodiversity network in the UK.

S. Patiny - Contemporary distributions of Panurginus species and subspecies in Europe (Apoidea: Andrenidae: Panurginae).

E. Geiser - The beetles of the county of Salzburg - a contribution to the survey of European invertebrates (Coleoptera).

I. Salmane - Investigations of Gamasina mites in natural and man-affected soils in Latvia (Acari: Mesostigmata).

Roy Kleukers

EIS-website

Sinds vorig jaar is informatie over EIS te vinden via de website van Naturalis (www.naturalis.nl > Science > EIS). We zijn van plan de website dit jaar verder aan te vullen, bijvoorbeeld met informatie over de werkgroepen. Wie ideeën heeft kan zich bij John Smit (smitj@naturalis.nl) melden.

EIS-Projecten

Een ruggengraat voor ongewervelden

In 2003 werkt Arjan Stroo bij het bureau aan dit project, waarbij ongewervelden onder de aandacht worden gebracht bij natuurbeschermers en beleidsmakers. Het artikel over de wettelijke bescherming van ongewervelden in deze nieuwsbrief is hiervan een van de publicaties die binnen dit project voorzien zijn. Daarnaast worden onder meer terreinbeheerders geïnformeerd over het voorkomen van bedreigde soorten in hun terreinen en een bijdrage geleverd aan de EIS-dagen.

Beheer van bosranden: kansen voor vlinders, bijen en meer.

In 2003 is een samenwerkingsproject gestart tussen De Vlinderstichting, EIS-Nederland en Helicon Opleidingen. Binnen dit project wordt aandacht gegeven aan een natuurvriendelijker beheer van bosranden vanuit het oogpunt van ongewervelden. Het totale oppervlak aan bosrand in ons land is zeer groot en hier valt dus een enorme natuurwinst te behalen. Bij veel bosranden bestaat er een scherpe overgang tussen bos en open terrein. Waarschijnlijk weten veel boswachters en terreinbeheerders wel dat bosranden een belangrijk biotoop vormen voor veel soorten planten en dieren, maar ontbreekt de kennis over het beheer. Dit project beoogt een handreiking te geven voor een meer natuurvriendelijker beheer van bosranden, vanuit het oogpunt van ongewervelden. Het valt uiteen in twee delen:

- een theoretische achtergrond, in de vorm van een boek
- een aantal workshops voor beheerders, waarbij de praktische kant aan bod komt.

In 2003 wordt het boek geschreven en in 2004 worden de workshops gehouden. Het boek bevat informatie over de biotoop bosrand, waarbij de nadruk ligt op beheer ten behoeve van ongewervelde dieren. Hiermee moet het een aanvulling worden op het boek 'Beheer van bosranden' (Stortelder et al. 1999, KNNV uitgeverij).

John Smit

Excursies

In 2003 zullen weer enkele EIS-excursies worden georganiseerd

- 15-17 augustus: EIS-weekend in Zuid-Limburg.
- 31 augustus: molluskenexcursie in de omgeving van Leiden.
- 21 september: gallenexcursie in de omgeving van duinen van Zuid-Holland.

De excursies en het EIS-weekend staan open voor alle geïnteresseerden en hebben een informeel karakter. Opgave via eis@naturalis.nl. U ontvangt t.z.t. nadere informatie. Voor het EIS-weekend wordt nog een onderzoek gezocht.

EIS-dag

De volgende EIS-dag zal plaatsvinden op zaterdag 13 december 2003 bij Naturalis. In het ochtendprogramma zal er traditiegetrouw een vergadering met de werkgroepscoördinatoren plaatsvinden. Het middagprogramma zal in het teken staan van de faunistiek van watermacrofauna. Een uitgewerkt programma zal in de volgende nieuwsbrief verschijnen, evenals op de website.

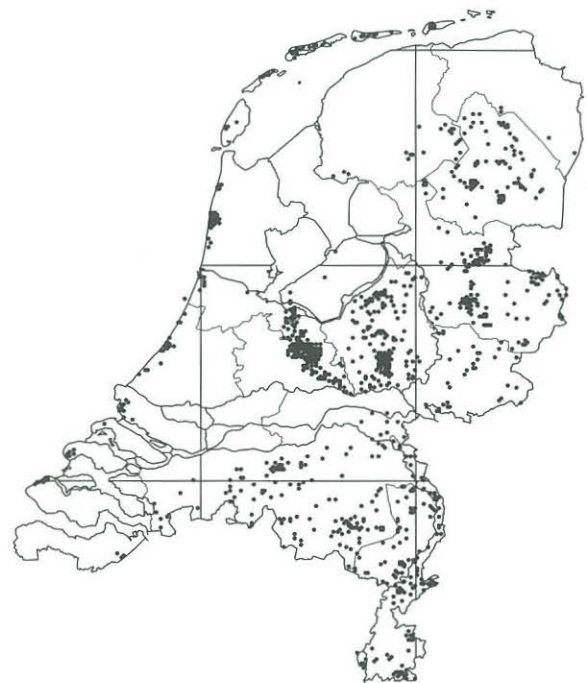
Oproep bosmierkoepels

Bij EIS worden in principe gegevens verzameld van alle ongewervelden. Echter, de tijd van het bureau is beperkt en er moeten keuzes gemaakt worden. Deze keuzes worden allereerst bepaald doordat werkgroepen aangeven ondersteuning nodig hebben. Verder vinden we het van groot belang om in te spelen op belangstelling van derden. Daarom besteden we veel tijd en moeite aan het opbouwen van bestanden van zogenaamde beleidsrelevante soorten, denk aan het vliegend hert, de medicinale bloedzuiger, Europese rivierkreeft en de zeggekorfslak.

De koepelvormende bosmieren zijn alle drie vertegenwoordigd in de Flora- en Faunawet. De determinatie tot op soort is nog niet gemakkelijk, maar omdat ze allemaal beschermd zijn, zijn we ook geïnteresseerd in waarnemingen van koepels zonder dat de soort gedetermineerd is. In de figuur staan alle bekende gegevens van bosmieren in ons land weergegeven.

Stuur al uw waarnemingen naar eis@naturalis.nl, bijvoorbeeld in een Excel- of Access-bestand. Het mag natuurlijk ook op papier per post. Noteer in ieder geval zo nauwkeurig mogelijk coördinaten, plaatsnaam, dag van waarneming en waarnemer.

Roy Kleukers

Verspreiding van bosmieren (1x1km-hokken).